

TARTALOM

TANULMÁNYOK
A KÉTNYELVŰSÉGRŐL

V.

Szerkesztette

LANSTYÁK ISTVÁN, MENYHÁRT JÓZSEF

és

SZABÓMIHÁLY GIZELLA

NYELVI INTERJÚ

Gramma

Dunaszerdahely

ELŐNYELV

2009

Graber Zuzanna

„Ugye, hogy az ő az a szó” (Egy nyelvi lejtő szerkesztés)

A Megakadémiák és a nyelvészet (Egy nyelvi lejtő szerkesztés)

© Lanstyák István et al., 2009
ISBN 978-80-969256-2-6
E-ISBN 9788096925626

Az egyes írásokat lektorálta: Presinszky Károly, Szépe Judit és Vargha András

A kötetben olvasható írások alapjául szolgáló kutatások a Gramma Nyelvi Iroda munkaterve alapján folytak az Illyés Közalapítvány, az Arany János Közalapítvány, az MTA Határon Túli Magyar Tudományosságért Ösztöndíjprogram, valamint a Domus Hungarica Scientiarum et Artium támogatásával.

A kötet kiadását támogatta a Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala Nemzeti Intézmények – szakmai műhelyek támogatási program, az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság és a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma (MK-3334/2009/6.3.3.).

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

© Lanstyák István et. al., 2009

ISBN 978-80-969556-2-6

EAN 9788096955626

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Csernicskó István

A szókölcsönzéshez való viszony a kárpátaljai magyar közösségben 11

Gujber Zsuzsa

Megakadásjelenségek és ami mögöttük van 28
(Egy kétnyelvű férfi spontán beszédének tanulságai)

Kehl Dániel–Vincze László:

Ki adja szlovák iskolába gyermekét?

Néhány adalék a révkomáromi magyarok iskolaválasztási szokásainak hátteréhez..... 71

Szabó Mihály Gizella

Szlovákiai helynevek magyar publikációkban –
újabb fejlemények és nemzetközi vonatkozások..... 81

Vasiljev, Ivo

Egynyelvű vietnami tanuló cseh általános iskolában
(Az adaptálódási folyamat nyelvi aspektusai) 98

RÖVID KÖZLEMÉNY

Lovisek Júlia

Többynyelvűség a régi Pozsony utcaneveiben 127

Mihály Sándor

Kétnyelvűség az Újszövetségben 135

NYELVI INTERJÚ

Halljunk szót, uraim...!

Interjú egy szlovákiai magyar vőfélyvel..... 147

ÉLŐ NYELV

Gujber Zsuzsanna

„U;úgyhogy hogy Ő ez a a izé“ (Élőnyelvi lejegyzésrészletek
a Megakadásjelenségek és ami mögöttük van című dolgozathoz)..... 159

Sebők Szilárd

Álmok és valóság. Élőnyelvi szöveg

lejegyzése kompetens magyar anyanyelvi beszélőtől..... 185

Jelmagyarázat mindkét lejegyzéshez 195

A TERMINI KUTATÓHÁLÓZAT ÉLETÉBŐL

Szoták Szilvia

Az Imre Samu Nyelvi Intézet.....199

Péntek János

TerminiKutatóhálózat.....204

Lanstyák István

Termini magyar–magyar szótár – minden Kárpát-medencei magyar szótára 208

RECENZIÓK

Max Doppelbauer: *València im Sprachenstreit. Sprachlicher*

Sezessionismus als sozialpsychologisches Phänomen. (Szabó Mihály Gizella) 221

A SZERZŐKRŐL 228

MUTATÓK

Névmutató 233

Tárgymutató 235

Nyelvi adatok mutatója..... 239

Csernicskó István

A SZÓKÖLCSÖNZÉSHEZ VALÓ VISZONY A KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖZÖSSÉGBEN

1.

A szókölcsonzés, vagyis az a folyamat, „amelynek során kétnyelvű beszélők az egyik nyelvükből való szót használnak a másik nyelvükben, és ezek a *kölcsönszavak* (...) az utóbbi nyelvnek is szerves részévé válnak” (Trudgill 1997: 41), a nyelvek közötti kölcsönhatások következtében megnyilvánuló kölcsönzés „legszembeütőbb, a laikus beszélők körében is észlelt válfaja” (Lanstyák 2006: 15). A szókölcsonzés kutatásának nagyon nagy hagyományai vannak a magyar nyelvészetben. A magyar nyelv szláv eredetű kölcsönszavainak vizsgálata is jelentős múltra és eredményekre tekinthet vissza (lásd pl. Melich 1910, Kniezsa 1955, Kiss 1976 stb.). Több olyan publikáció is megjelent, melyek a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok szláv szókölcsonzéseit tárgyalják vagy érintik ezt a kérdéskört (pl. Fodó 1973, Kótyuk 1973, Lizanec 1993, Csernicskó 1995, 1998, Borbély 2000, Márku 2004 stb.). Számos kölcsönszót tartalmaznak a kárpátaljai magyar nyelvjárások atlaszának kötetei (Lizanec 1992, 1996, 2003), valamint a folyamatosan megjelenő A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára is (pl. Lizanec főszerk. 2000). Jó néhány kisebb nyelvművelő célzatú cikknek, jegyzetnek, szószedetnek is tárgya ez a téma (lásd pl. Drávai 1969, Horváth 1991, 1998, Kótyuk 1995 stb.).

Mindeddig kevés figyelem jutott ugyanakkor annak, hogy:

- a) a kárpátaljai magyar beszélők érzékelik-e saját nyelvhasználatukban a szláv eredetű kölcsönszavakat;
- b) hogyan viszonyulnak ezen szavak használatához;
- c) milyen okokkal magyarázzák az ilyen lexikai elemek előfordulását a helyi nyelvváltozatokban.

Az alábbiakban arra teszünk kísérletet a kárpátaljai magyar hanganyagtár adataira támaszkodva, hogy a fenti kérdésekre keressünk választ.

2.

A kárpátaljai magyar hanganyagtár létrehozásával elsődleges célunk:

- 1) Az eddigi írott nyelvi (főként kérdőíves) vizsgálatok adatain, ill. nyelvművelők intuí-

cióin alapuló leírások kiegészítése (szükség esetén pontosítása, módosítása) jelentős mennyiségű beszélt nyelvi adat elemzése révén.

- 2) A (bár nem reprezentatív, de) szociológiailag heterogén minta nyelvhasználati rétegződésének feltárása.
- 3) A stílusváltozatok vizsgálata.
- 4) Olyan adatbázis létrehozása, amely tíz, húsz vagy akár ötven év elteltével lehetővé teszi a nyelvi változások vizsgálatát.

A hanganyagár felépítését tekintve:

- 1) különböző műfajú és terjedelmű hangfelvételekből (esküvői videóktól értekezletek anyagán át az ünnepi beszédekig);
- 2) hivatalokban, közintézményekben készített felvételekből;
- 3) strukturált (azonos szempontok alapján készített) interjúkból (irányított beszélgetésekből) áll.

2009 szeptemberéig csaknem 750 óranyi felvett hanganyaggal rendelkezünk. Ebből közel 620 óranyi már digitalizált (a magnetofonszalagra rögzített anyagból digitális, számítógépes hangfájl készült, melyet CD-ROM-on tárolunk, a megfelelő kiegészítő információkkal és kódolással együtt). A felvett adatmennyiségből kb. 250 óranyi terjedelmű az irányított beszélgetés (strukturált interjú). 150 irányított beszélgetés szövegét már lejegyeztük. Mindaddig összesen 40 interjút ellenőriztünk és kódoltunk (azaz láttunk el a nyelvi elemzéshez nélkülözhetetlen jelzésekkel).

Az irányított beszélgetésekből összeállt hanganyagot eddig 618 személy megkérdezésével 124 kárpátaljai magyarlakta településen készítettük. Gyakorlatilag Kárpátalja valamennyi magyarlakta településéről legalább 3–3 személytől minimum 5–5 óranyi hanganyaggal rendelkezünk.

Ha azokat a helységeket tekintjük magyarlakta településnek, ahol a magyarok aránya legalább 5%, illetve minimum 50 fő, akkor a 2001. évi ukrainai népszámlálás adatai alapján Kárpátalján 124 magyarlakta települést találunk (lásd Molnár–Molnár 2005). Valamennyi magyarlakta településen legalább három interjút készítettünk, de azokban a helységeken, ahol jelentős számú magyar lakosság él, ennél több felvétel készítését tartottuk szükségesnek, illetve jelenleg is folyamatban van adatbázisunk fejlesztése, kiegészítése, bővítése. Az eddig összegyűjtött adatmennyiség már elegendő anyagot szolgáltat a kárpátaljai magyar beszélt nyelv vizsgálatához.

Tekintve, hogy adatközlőink kiválasztásában nemcsak a településeket vesszük figyelembe, hanem a válaszadók szociológiai jellemzőit (kor, nem, iskolázottság, foglalkozás stb.) is, az anyag lehetőséget nyújthat a helyi magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződésének, egyes nyelvi jelenségek elterjedtségének vizsgálatára is.

Az irányított beszélgetések témaköreit úgy állítottuk össze, hogy az egyes modulok anyaga feldolgozható legyen néprajzi, helytörténeti, szociológiai szempontból is. Az így felvett anyag nyelvjárástani, szociolingvisztikai, szövegnyelvészeti és nyelvtörténeti szempontból is jelentős. Úgy gondoljuk, hogy az így felvett több száz óranyi, élőbeszédből származó, valódi beszélők nyelvhasználatát rögzítő anyag jó nyersanyagot

szolgáltathat a nyelvi kontaktusok, a nyelvjárási jelenségek, a nyelvi és stilisztikai változatosság, valamint a nyelvi változások tanulmányozásához (a hanganyagtárról lásd még Cserniczkó 2004, 2005, Cserniczkó–Márku szerk. 2007). Az irányított beszélgetésekből mindezidáig 24 interjú lejegyzett átiratát közöltük (lásd Beregszászi–Cserniczkó 2004: 206, Beregszászi–Papp szerk. 2005: 115–139, Cserniczkó–Márku szerk. 2007: 211–357, Cserniczkó–Hires-László–Márku szerk. 2008).

Ebben az írásban 150 irányított beszélgetés anyagát használtuk fel.

3.

A kárpátaljai magyar hanganyagtár irányított beszélgetéseinek témakörei között az V. modul a nyelvek, a nyelvhasználat témakörére terjed ki. Az ide vonatkozó kérdések az alábbiak:

1. Milyen nyelven beszél a magyaron kívül? Milyen szinten?
2. Melyik nyelv szebb: az orosz vagy az ukrán? Miért?
3. A településen élő nem magyarok beszélnek-e magyarul?
4. Meg kell-e tanulniuk a Kárpátalján élő nem magyaroknak magyarul? Miért?
5. És a kárpátaljai magyaroknak meg kell-e tanulniuk ukránul és oroszul? Miért?
6. Van-e a helyiek által beszélt magyar nyelvnek valami jellegzetes vonása, amiben eltér a szomszédos településektől vagy a magyarországitól? Melyek ezek a vonások?
7. És a szomszédos magyar településeken hogy beszélnek magyarul?
8. Milyennek tartja a helyiek magyar beszédét: szép vagy csúnya?
9. Vannak-e olyan szavak, fordulatok, amelyeket Magyarországon használnak, de Kárpátalján nem?
10. És olyanok, amelyeket Kárpátalján használnak, de Magyarországon nem ismerik őket?
11. Használnak-e a faluban élők olyan szavakat a magyar beszédükben, mint pl. *passzport*, *bulocska*? Mit gondol, miért használják ezeket a szavakat?

A fenti kérdésekre adott válaszok alapján próbálkozunk meg azzal, hogy a tanulmányunk elején megfogalmazott vizsgálati kérdésekre választ keressünk.

Arra a kérdésre, hogy a kárpátaljai magyar beszélők érzékelik-e saját nyelvhasználatukban a szláv eredetű kölcsönszavakat, az interjúk anyagát elemezve a válasz egyértelműen igen: gyakorlatilag valamennyi megkérdezett úgy vélekedett, hogy használnak ukrán/orosz eredetű szavakat magyar nyelvhasználatukba ágyazva. Azaz a kárpátaljai magyar beszélők tudatában vannak annak, hogy a helyi magyar nyelvváltozatok számos lexikai kölcsönelemet tartalmaznak:

T¹: És a faluban használnak olyan kifejezéseket, mint *passzport*, *bulocska*?

A: Hát van, például ha, ha mondjuk a *szolárka* is, *gázolaj*, *igaz*? És Magyarországon mondjuk *szolárka*, azt már nagyon kevés érti meg, hogy az *micsoda*, *igaz*? És viszont

ők is, na a traktornak is az utánfutót mondjuk, hogy pricep, igaz? Ott utánfutó, persze, hogy van különbség. Mi nagyon sokat átvettünk az oroszbul, igaz?

T: Azért kerültek be, mert az oroszoktól vettünk át?

A: Igen, az oroszoktól átvettük.

T: Itt a faluba milyeneket használnak még ilyeneket, amelyeket az oroszból vettünk át?

A: Hát mondjuk, a kenyérré is mondjuk, hogy bulocska, veknyi. Hát ilyeneket használunk, ami nekünk nem feltűnő, mert úgy szoktuk meg már. De az idősebb öregek felkelnének, feltámadnának, hát nem tudnák, hogy az micsoda. (245_Halábor_1941_nő)

T: És olyanokat, amelyeket itt Kárpátalján itt használunk, de Magyarországon, lehet, nem is ismerik, értik ezeket, tud-e?

A: Hát mondjuk, amit a szlávoktól átvettünk szava..., szavakat. Mondjuk, hogy... Mondjuk egy magyar emberrel fogok beszélni például, és akkor fogom mondani neki, hogy hát hova mész, én, mondom, megyek, megyek a szmenába, akkor ő biztos meg fogja kérdezni, hogy hát, hogy, hogy mi az. (252_Beregszász_1950_férfi)

T: Tudsz olyan példát felhozni, amit ezen kívül, nemcsak ilyen fogalmazásbeli eltérés, hanem szavakat, hogy például bizonyos tárgyakat máshogy neveznek itt, mint Magyarországon?

A: Nem, inkább ilyesmi, hogy ukrán nyelvből átvett dolgokat használnak itt még, tehát ilyesmi, hogy povorot meg mondjuk bagázsnyik, szóval, de amúgy más nincs. (136_Tiszaújlak_1985_nő)

Az adatközlők egy része arról számolt be, hogy többek között személyes élményei miatt van tudatában annak, hogy nyelvhasználatában időnként olyan szavak is előfordulnak, melyeket a magyarországiak nem ismernek. Az a tény, hogy egynyelvű magyarokkal való érintkezésben is használják ezeket a szavakat, arra utal, hogy a kölcsönszavak egy része beépült a helyi nyelvhasználatba, „jövevényszóvá” vált: „A kölcsönzések egy része az illető országban is helyi vagy éppenséggel alkalmi használatú, más része azonban ma már beletartozik az ottani köznyelv szókészletébe, hiszen az ilyeneket mondhatni mindenki ismeri és használja is. Ilyen például Erdélyben a románból kölcsönzött *aragáz* 'gáztűzhely', amelyet annyira magyar szónak tart mindenki, hogy sokan nagyon meg is vannak lepődve, mikor megtudják, hogy ezt Magyarországon vagy Szlovákiában nem így hívják” – írja Szilágyi N. Sándor (2008: 112).

A: Arrú vót történetem is, miko Pesten vótunk dógozni, és bement az egyik... Bementünk egy ábécébe, egy mini ábécébe, és akkor azt mondja az egyik ember, hogy: tessék adni nekem két bulocskát. És akkor az eladó néz, azt mondja: mit tetszik kérni? Azt mondja: két bulocskát. És az nem értette. Odament a másikhoz, és akkor kérdezte, hogy annak az embernek bulocska kee. De mi az? És akkoo utána mondtuk neki, hogy zsömlét akar venni... Megszokásból. Itt bulocskának híjták, ott meg zsömlé.

T: És nem volt olyan Magyarországon, hogy emiatt ő valamilyen hát..., konfliktus, hogy lenéztek vagy valami?

A: Neem. Nem, nem vót, jót kacagtunk, annyi vót benne. (142_Oroszi_1973_férfi)

A: ...ezeket a kifejezéseket vagy átfordításokat addig nem hallottuk, míg az anyaországba nem jártunk át rendszeresen, és aztán már onnan jött a, a rendes fordítása ennek a, ezeknek a szavaknak. (251_Beregszász_1957_férfi)

A: Mondták, hogy zsemle, nem mondták, hogy bulocska, zsemle. Nevették, mikor azt mondom, hogy hát venni kéne, Bözsi, mondom, vegyünk mán vagy két bulocskát. Azt mondja, mi az, Zsuzsa? Hát mondom, ott van, la. Hát azt mondja, zsemle. Na, hát akkor, hát vegyél zsemlét, mondom. (157_Nagydobrony_1935_nő)

A: Hát, tegyük fel, nálunk mondtak ilyeneket, hogy megyek a kolhozba. Magyarországon ilyen szó nincs, hogy kolhoz. Azt mondták, hogy megyek a téeszbe, vagy valami ilyesmi. És nekem is volt egy párszor ilyen, hogy elmentem Magyarországra, mondtam, hogy hol van itt a kolhoz, oszt csak néztek rám, hehehe, hogy mit is beszélek. És én még abba voltam, hogy ez magyar szó. (296_Királyháza_1970_férfi)

Sokan ugyanakkor azt is fontosnak tartották megjegyezni, hogy nem mindig és minden helyzetben használják ezeket a szavakat. Rendelkeznek azzal a képességgel, hogy az adott beszédhelyzet megkövetelte normákhoz tudják igazítani nyelvhasználatukat.

A: És, öö, van nekem egy salánki barátom, aki igyekszik, üm, próbál irodalmi nyelven beszélni, hogyha találkozik magyarországi magyarokkal. És akkor, tudod, az ember annyira nem tud vigyázni, mikor így közbe, és akkor el-elroncsa. (322_Csetfalva_1960_férfi)

T: Például vannak-e ilyen szavak, amelyet itt használnak, például bulocska vagy paszport? És ezt miért használják, vagy használsz te ilyen kifejezéseket a magyarokkal a beszédedben?

A: Valamit használok, mert átvettem, de hát sokszor leginkább, tehát odafigyelek arra, hogy hogyan beszélek. (D58_Bene_1958_nő)

A: Van, azt hiszem, vannak még helyi sajátosságok is, de most konkrétan nem jut eszembe. De, de lehet, hogy még olyan is van, hogy, hogy ukrán szóból jött, és azt használják. Igen, sőt van, igen.

T: Például?

A: Például a... Hát érdekes, mert én is így használtam régen, a az atléta helyett a májkát mondanak.

T: Uhu. Meg például ilyesmit használsz-e a beszédedben, hogy paszport?

A: Igen.

T: Bulocska?

A: Igen, igen, igen. Én nem használok, de Csepében ez jellegzetes.

T: És te miért nem használod?

A: Mert ő mióta, tehát amióta Magyarországon tanulok, megtanultam a helyes beszédet, és így.

T: Uhu.

A: Leszoktam erről.

T: És itthon sem használod ezeket? Tehát ha, ha Csepében vagy, akkor sem szoktál ilyeneket használni?

A: Ha több időt töltök, akkor igen.

T: Uhu. És Magyarországon igyekszed kerülni, tehát ezeket tudatosan odafigyelsz arra, hogy ne mondj ilyet?

A: Érdekes, mert a, ha már Magyarországon vagyok, akkor ez így kiesik a szókin-
csemből, és automatikusan nem használok ezeket. (D75_Csepe_1984_nő)

A nyelvtudomány a nyelv közötti érintkezések következményeként jelentkező szókölcsönzést természetes, a nyelvi kontaktusok szükségszerű következményeként kezeli (lásd pl. Bárczi 1963, Benkő 1988, Bynon 1997 stb.). A nyelvművelés ezzel szemben elítéli, a nyelvet szennyező, fennmaradását veszélyeztető, káros és fölösleges elemeknek tekinti az olyan kölcsönszavakat, mint például az irányított beszélgetésekben leggyakrabban előforduló *bulocska*, *paszport* (lásd pl. NyKk., NymKsz.). Lássuk, hogyan vélekednek ezen szavakról a kárpátaljai magyar laikus (nem nyelvész) beszélők!

Alapvetően két, egymástól eltérő véleménnyel találkozhatunk az interjúkban. Az egyik negatívan, elítélően vélekedik a szláv szókölcsönzések használatáról (ez a gyakoribb). A másik alapvetően elfogadja, a nyelvek és népek érintkezéséből, illetőleg a kárpátaljai magyar közösség történelmi, társadalmi helyzetéből eredő természetes következményként tekint a kölcsönszavak használatára. Az első három idézet az első, a következő három pedig az utóbbi nézetet példázza.

T: Hogyan ítéli meg a helyiek magyar beszédét, szép vagy csúnya?

A: Nekem tetszik. Igaz, hogy jobb, ha ő kevesebb idegen szavat használnánk, mert azért beférkőztek már a... az ukrán, az orosz, esetenként, teszem fel, a Románia közelében lakók között, a román szavak, de ő ő szerintem, ha jobban odafigyelne mindenki a nyelvre, akkor tisztán tudna beszélni ezek a szavak nélkül. (D14_Vári_1960_férfi)

T: És használunk, használnak-e a helyiek idegen szavakat, oroszból?

A: Jajajj! Használnak bizony. Hát nem is tudunk szép tisztán magyarul beszélni, ha nem vennénk be olyan szavakat, ami nem magyar.

T: Például?

A: Például hát bulocska, dzsem... Zsemle helyett ugye. Aztán paszport, nem is tudjuk mondani, hogy személyi igazolvány. Csak paszport.

T: Pacska.

A: Pacska. Pacska. [mindketten nevetnek]

T: Még milyen szavakat?

A: Há jajj, kröska, bánka, pacska, plán, terv helyett ugye.

T: Miért használjuk ezeket a szavakat?

A: Hát mer má megszoktuk a... Többször hangzik el oroszul, mint magyarul. Ezért használtuk, használjuk ezeket a kifejezéseket. Habár nálunk ugye a magyarnyelv tanárnő nagyon harcol ez ellen, és igaza van, hiszen ha mindnyájan így fogunk beszélni, akkor a gyermekek még magyarul se fognak megtanulni igazán. Hát ezt sajnos igyekszünk ezen dolgozni, kiküszöbölni, de ez még tovább szennyeződik a magyar nyelv. (215_Rát_1934_férfi)

T: És használnak a faluban élők olyan szavakat magyar beszédükben, mint passzport, bulocska?

A: Hát ez a baj! Ez a baj! Rögtön megismernek bennünket, ha elmegyünk valahova, mondjuk, ha... Vagy ezeket a gyermekeket is, ha elmennek, és akkor elkezdenek magyarul beszélni, úgyhogy nekünk má szprávka van, valóba passzport, meg medpunkra megyünk, meg bulocska, meg, meg ilyenek, hát persze.

T: És mit tetszik gondolni, hogy kerültek bele a nyelvbe?

A: Nahát hozták Ivánék. És akkor mi meg belekombináltuk. (D05_Visk_1936_nő)

T: És például használnak-e a helyiek magyar beszédükben ilyen szavakat, mint a passzport, bulocska, májka?

A: Persze! Fognak is. Sokáig.

T: Milyeneket használnak? Még tudna esetleg ilyen példákat mondani? Ami hétköznapi...

A: Hú, nagyon sokat tudnék, de most nem jut eszembe. Sokat. De fognak is. Ebben nincsen semmi rossz, azért, mert hallottam, hogy a szlovák magyar településen is van olyan, hogy szlovákul mondják ki a magyarok. Mert úgy kéri a hivatal, olyan nyelven mondják. Bulacski. Persze. Azt fogja mondani neki, hogy zsömle? Azt se fogja tudni, hogy miről van szó. De azt, hogy bulacski, azt tudja. (D27_Borzsova_1958_nő)

A: És általában olyan tájszavak, amit mi ugyan magyarnak érzünk, de azt átvettük a szomszédos nyelvből, mondjuk az oroszból vagy az ukránból. És annyira beleolvadt a környezetünkbe, saját nyelvünkbe, hogy mi magyarnak valljuk, elvesztette idegen ízét, de azt már csak akkor vesszük észre, mikor kiejtjük egy olyan társaságba, és akkor néznek ránk, mint a moziba, hogy ez milyen szó. (253_Beregszász_1967_nő)

A: Mondjuk többnyire ez az idegen nyelvnek a behatása, a bélyege. Rányomja minden nyelvre az a nyelv, amely a... Amelyik erősebb, az valamilyen szinten bélyegét rányomja arra a kisebbségre, ahol van. (246_Halábor_1947_nő)

Olyan adatközlővel is találkoztunk, aki olyannyira természetesnek találta egy-egy kölcsönszó használatát, hogy visszakérdezett: „Hát az nem magyar szó?”

T: Vannak-e olyan szavak, fordulatok, melyeket Magyarországon használnak, de itt Kárpátalján nem használnak? Hogy gondolja?

A: Nem tudom.

T: És olyanok vannak, amelyeket itt használnak, olyan szavak, és Magyarországon nem használnak?

A: Hát, biztosan vannak itt is olyan szavak, amit, ami mondjuk, bevesznek egy ukrán szót, valamit, és akkor már az Magyarba nincsen.

T: Na, ez lesz a következő kérdés. Használnak-e a faluban élők a magyar beszédükben olyan szavakat, mint paszport, bulocska? Használnak ilyen szavakat?

A: Használnak.

T: Használnak, igen? És mit gondol, mér használják ezeket a szavakat?

A: Hát, én, igen... Hát az nem magyar szó, a paszport? (...) Hát, én úgy tudtam, hogy paszport. Mert ilyen magyar vagyok én. (297_Királyháza_1923_nő)

Látható azonban, hogy a kölcsönszavakhoz való viszony negatív ebben az esetben is, hiszen az adatközlő azonnal mintegy megkérdőjelezi saját magyarságát, amiért „nem magyar” szavakat használ. Mindez szoros összefüggésben van azzal a laikus, nyelvtudományi szempontból teljességgel igazolhatatlan tévedéssel, hogy a szókölcsonzések „szennyezik”, „fertőzik”, „veszélyeztetik” a nyelvet, és amelyet nemcsak a nyelvművelés, hanem például a kárpátaljai magyar szépirodalom is erősít; „Testünk kitépett, lüktető darabja / minden elsikkadó ősi mondás, / s a helyére növény vadhús: / valami keveréknyelv-torzszülött, / gennyezik, rohad – testidegen” – olvashatjuk például Balla László Reanimálni képes még a szó? című versében.²

Az alábbi interjú idézett részlete szintén azt igazolja, hogy a kárpátaljai magyarság egy része egyértelműen negatívan viszonyul a lexikai kölcsönelemek használatához, és a kisebbségi lét negatív következményeként tekint a kölcsönszavakra:

A: Nekünk, mint magyaroknak, van egy, egy kis bemondásunk, olyan, amit már átvettünk a szovjet hatalom által, hogy igen, megszoktuk, hogy davaj, davaj, meg bulocski, meg, (...) meg pufájka, pufájkasok. Hát tulajdonképpen a pufájkas még nem régen ment haza Magyarországról. És így van egy-egy olyan szó, amit megjegyzünk, és egymásnak lehet mondani, hogy csúf módon mondjuk, mer hát... Tudniillik nem illik a magyarhoz idegen tájszólási beszéd. És ezt mi újra úgy veszem észre, hogy a magyarságnak elég jó vezére van, mert meg is követeli Orbán Viktor, meg hát má a további vezér, hogy igen, ha magyarnak született, legyen magyar, ne ingadozó.

T: És használnak-e a falv..., a Beregszászban élők olyan szavakat a magyar beszédükben, mint a paszport, bulocska? És mit tetszik gondolni, hogy miért használják ezeket a szavakat?

A: Hát azért, mer hosszan itt vagynak. Nem gondoltuk, hogy ilyen hosszan itt lesznek a nyakunkon a szovjetek!

T: És átvettük? Használunk ilyen szavakat?

A: És átvettük, és használjuk, mer hát megszoktuk. Mer nem azér, mer nekünk ez ízléses vóna. Sokkal ízlésesebb lenne, ha határozott szóval fejezzük ki magunkat magyarul. Mert a magyar ember csak akkor magyar. Ha még egyszer lóra is ülhetne, mint a régi magyar huszár! Amikor a világon a kozákság meg a magyar huszárok vótak a legelsők a világon. Na de ma már... (164_Beregszász_1921_férfi)

A szókölcsönzés indítékairól a magyar jövevényszó-kutatás szakirodalmában részletesen olvashatunk.³ De vajon hogyan vélekednek adatközlőink a kölcsönszavak használatának okairól? Miért is használnak ilyen szavakat?

Az irányított beszélgetések elemzése során több motívumot is elkülöníthetünk, amelyek az adatközlők véleménye szerint hatással vannak arra, hogy orosz és ukrán kölcsönszavakat használnak. A főbb okok között az alábbiakat említették: a) a megszokás, kényelem, a nyelvhasználat igénytelensége; b) a környezet nyelvi mintája, példája; c) a nyelvek és népek érintkezésének természetes és szükségszerű velejárója; d) az anyanyelv használatára vonatkozó jogok hiánya; e) mindenki megérti ezeket a szavakat: magyarok és szlávok egyaránt; f) könnyebb, rövidebb kiejteni a kölcsönszót, mint standard magyar megfelelőjét; g) a nyelvhasználat árnyalásának, stilisztikai színesítésének, esetleg pontosításának igénye (vö. Grosjean 1982: 330). Ezek a motívumok azonban leggyakrabban nem elszigetelten jelennek meg az interjúkban, hanem egy-egy beszélő rendszerint több okot, tényezőt is említ. Az alábbi idézetek a fentiekben elkülönített motívumokat példázzák.⁴

Megszokás, kényelem, a nyelvhasználat igénytelensége:

A: Hát megszokták. Megszokták a szovjet rendszer alatt, és már az egy megszokásból. Megszokásból történik. Paszport, az igazolvány, mu... igazolvány. És akkor már megszokták a szovjet rendszer alatt, hogy paszport. Pedig a magyar nyelvnek kifejezőképpen csak úgy kell említeni, hogy igazolvány. Igazolvány. Személyi igazolvány. (210_Déda_1931_férfi)

A: Hát öö nekik így kényelmesebb, szóval hogy az jut rögtön eszükbe, és akkor azt használják, azt a szót. Szerintem csak kényelem, nem gondolkoznak rajta, csak használják. (146_Munkács_1982_nő)

A: És mi így szoktuk meg, és én is már ötvenéves vagyok, és csak így tudom mondani, hogy paszport. Nem mondjuk, igazolvány. Mióta magyarok, Magyarország, szóval magyarok is lettünk, meg oroszok, azóta mondják, hogy igazolvány. De hát már az ötvenévesek, nagyon ritka, aki azt mondja. (179_Tiszakeresztúr_1954_nő)

A: Ööö ilyen előfordul. Persze, hogy előfordul. Aki nem figyel oda arra, hogy hogy beszél magyarul. Hát meg tulajdonképpen a közeg hozza magával. Az ukrán kifeje-

zéseket is ismeri az ember. Aztán, mikor kivel esetleg, ha nem figyel oda a magyar nyelvhasználatra. Előfordul, hogy öö használják ezeket a kifejezéseket. Előfordul, de kicsi odafi... figyelemmel mindent ki lehet küszöbölni. (186_Barkaszó_1964_nő)

A környezet nyelvi mintája, példája:

A: Hát persze, hát sőt, csakis ilyeneket használunk. Csakis ilyeneket használunk. Hát ez, ez úgy ránk ragadt, szerintem ez még az országnak a nyelvéből is, így jobban meg tudjuk... Hát mindenki megérti. De hát nem tudom, mer egy-egy útlevelel vagy egy személyigazolvány, azt is meg lehetne érteni, de hát nekünk könnyebb kimondani, hogy paszport. Nem tudom. (143_Nagybereg_1962_nő)

A: Hát igen, ez aaa szovjet ráhatás, ez teljes egészében megőrizte magát. Az öregek még mindenképpen ezeket a tipikus szavakat használják, az oroszból átvett szavakat. (165_Mezőgecse_1983_férfi)

A: Hát vannak ugye, mint mondtam, hogy ugye nálunk azt mondom, nem mondom, hogy zsemlét veszek, veszek bulocskát, meg ilyeket. Hát vannak. Ott használják a zsemle szót, használják a személyigazolványt, nálunk ilyen nincs. Ezt nem használjuk, hanem ez oroszból átjött, ránk ragadt, szóval a mindennapi életben használtuk. Nem mondtuk, hogy személyigazolványt viszem, hanem viszem a paszportot, vagy tessék mutatni a személy, paszportot. Úgyhogy keverék szavak megtalálható egy pár és beszédünkben. (200_Kisdobrony_1934_férfi)

A nyelvek és népek érintkezésének természetes és szükségszerű velejárója:

A: Hát ez a sors adta adottság, mert szóval keverjük, magával értetődik. Na de mint-hogy vótunk Szlovákiába a rokonoknál vendégségbe, ott pedig a szlovákkal keverik a magyar nyelvet, úgyhogy ez helyi adottság, evvel születünk, evvel élünk, halunk. A szerelővas, hát mondjuk, az nagyon hosszú, azt mondjuk, mint az orosz: mántyilovká, de az nem azt jelenti, hogy nem tudjuk, hogy mi a szerelővas és így tovább. (D30_Borzsova_1951_férfi)

A: Szerintem, hogyha két nép egymás mellett él és egymás között szinte, egymással naponta érintkeznek, gyakorlatilag be kell jöjjön valamilyen szó. (139_Szernye_1970_férfi)

A: Hát ezek öö (.) onnan jönnek, hogy, hogy öö van itt egy olyan nyelvjárás, amit kárpátaljaiak szoktak hívni, és ezek azok a szavak, amik így beletartoznak. Ezek ilyen, vagyis ez egy olyan öö nyelvjárás, hogyha ezt így mondhatjuk idézőjelbe, amelyikbe beletartoznak a magyar szavak is ö, de beletartoznak ezek a szavak. És vannak olyan ukrán nemzetiségűek vagy nyelvűek, akik viszont magyar szavakat is használnak. És

úgy érzem, hogy ez azért, mert itt egy olyan öö nyelvi közeg van, ahol ezek a szavak nemzetközivé [nevetve] vagy ilyen öö nyelvközivé váltak öö, én úgy látom. (147_Munkács_1975_ferfi)

A: Hát, mer... ide vannak gyökerezve azok a szavak...passzport, bulocska... Na, hát ez mán belejön, idetartozik... (339_Nagydobrony_1927_ferfi)

A: Megmondtam, mindenhol hatással van az egyik kultúra a másikra. Tehát ha oroszok vannak, akkor orosz szavakat használunk, annak idején német szavakat használtunk, csehek alól sok cseh szó maradt. (233_Aknaszlatina_1966_ferfi)

Az anyanyelv használatára vonatkozó jogok hiánya:

A: Háát aa, nem is tudom, hogy miért használják. Tehát annak idején, amikor... Ugye oroszok alatt, ahogy mondanánk, oroszok alatt ugye, minden ilyen hivatalos okmányt, iratot, semmit nem lehetett magyarul, egy község házában egy kérvényt nem lehetett magyarul megírni, az (.) iskolában az osztálykönyveket, nem lehetett egyetlen egy osztálykönyvet, naplót, semmit nem lehetett jóformán magyarul vezetni, tantervet nem lehetett magyarul írni, csak a magyar órára. És amikor jött ez a nyolcvanas évek végi rendszerváltás, és bejött ez a változás, az emberek rádöbbenek arra, és még mi, többek között mi is, hogy nem tudunk magyarul, és ez megdöbbenett bennünk. És talán még ez miatt maradt meg, hogy még mindig szprávkánk van, meg még paszportunk van, meg mert így mondtuk, a hivatalos ügyek így kellett.

T: Nem tudtuk a magyar megfelelőjét.

A: Noha az az egyszerű bácsi elment a község házára, úgy se tudta megírni még magyarul se a kérvényt, de ukránul kellett írni, hát akkor meg pláne nem tudta megírni, és akkor már azt mondta, ü így: adjatok má egy szprávkát nekem. Igaz? Nem egy igazolást kért, hanem egy szprávkát. Vagy or... Mondtuk orvosi igazolásra is a szprávkát. Vagy a beteglapra azt mondtuk, hogy bolnyicsnyijt kap. Elmentem bolnyicsnyijra. Ami a beteglapnak, a táppénzt jelenti magyarul, még ez sem..., na, a magyar megfelelője, hogy beteglap. Úgyhogy ilyeneket. Ezért, talán ebből maradt meg bennünk, hogy, hogy ilyen szavakat használunk. Másmiért nem. Mert csak ezt a hivatalos... A kenyérnek a kenyéret mondunk, az otthoni dolgoknak, tárgyakkal minden csak úgy mondunk, nem? Még esetleg megmaradt a pufájka. (242_Halábor_1952_nő)

A: Hát ez megszokásból már. Ez megszokásból. Mer ugyi régebben... Kell egy szprávka, akkor úgy mondták, kell egy szprávka. Vagy például, mint én is most mondom, kell egy szprávka, nem kérte, hogy na egy igazolvány, hanem azt mondta, hogy szprávka. Ilyen... Ez már belerögződött, énszerintem, itt a az emberiségbe. Nem magyar szó, hát hogy fejezzem ki magyar... Nem, nem vót azér itt az a (.) az a lehetőség megadva, hogy mondjuk a község háza, Tiszakeresztúr magyar falu, magyarul legyen. (175_Tiszakeresztúr_1949_ferfi)

Mindenki megérti ezeket a szavakat, magyarok és szlávok egyaránt:

A: Hát én nem is tudom, hát azért, mer itt közösen megérti az egyik nyelv is, meg a másik is, ugyanezt a szót, hogyha mondjuk. Nagyon sok szavat használunk úgy. (151_Gut_1961_nő)

T: És a faluban használnak olyan kifejezéseket, mint paszport, bulocska?

A: Persze, ez az oroszból átvett szavakat ugyanúgy használjuk magyarban is.

T: Akkor ez az itteni magyar nyelvbe szervesen bele van épülve?

A: Igen, ez szervesen bele van épülve, mert könnyebb az embereknek úgy használni, mint ahogyan a másik nyelvben használják. Tehát nem azt mondják, hogy személyigazolvány, hanem passzport, vagy a kiflire nem azt mondják, hogy kifli, hanem bulocska. (170_Mezőgecse_1981_nő)

A: Egyrészt mert ráragadt az emberekre. Lehet, hogy hivatalos helyen is ugye pászportot kérnek, akkor hol fogják megérteni azt, hogy személyigazolványt akarok nekik odaadni? Ezek a... A nép ezt tanulta meg. Egyrészt lehet, hogy könnyű, könnyű, könnyebb kiejteni, és ezt pedig, ha azt mondom, hogy bulocska, akkor biztos az ukrán is meg fogja érteni..., hogy miről van szó, mint-ha azt mondanám, hogy zsömle meg kifli. (187_Feketepatak_1983_nő)

Könnyebb, rövidebb kiejteni a kölcsönszót, mint standard magyar megfelelőjét:

T: És használnak-e a faluban élők olyan szavakat a magyar beszédükben, mint például a paszport, bulocska?

A: Hajaj, használnak.

T: És mit tetszik gondolni, hogy miért használják ezeket a szavakat?

A: Hát szerintem mert ezt könnyebb kimondani. (154_Dercen_1958_nő)

A: Haszná... használok ilyen szavakat, mert ugyi nekünk a paszport, az j... könnyebb kimondani, mint személyigazolvány. (142_Oroszi_1973_férfi)

T: És miért nem mondjuk inkább azt, hogy személyigazolvány?

A: Há me rövidebb kimondani, hogy paszport, mint személyi. (150_Makkosjánosi_1959_férfi)

A: Ez úgy megmaradt, átvették, meg akik... Ugye régebben orosz iskola volt, meg... meg kötelezték, hogy oroszul tanuljanak, meg mit tudom én, és így, így, megmaradt. Meg úgymond most könnyebb kimondani azt, hogy paszport, mint személyiigazolvány. Hát rövidebb, nem? (192_Verböc_1983_nő)

A nyelvhasználat árnyalásának, stilisztikai színesítésének, esetleg pontosításának igénye:

T: És mondjuk orosz elemeket, mint mondjuk mondtad, az obsi, ilyet nem keversz a beszédedbe?

A: De, zacsot...

T: De úgy értem, ha magyarországi magyarral beszélsz, akkor ezeket kerülöd, vagy ugyanúgy használod, mint itthol?

A: Kerülöm, csak tudod, hogy ha azt mondom, hogy obsi, az nem ugyanaz, mintha azt mondom, hogy kollégium. Mer, mer nálunk az obsi az obsi. Magyarországon obsi nincs. Ja, lehet, hogy van, a katonai kaszárnyák, amik most le vannak rombolva. De obsi ott nincs, úgyhogy ők nem tudják felfogni. Ha én azt mondom, hogy kollégium, akkor... Hu-hú, hol állunk mi még attól. Itt kollégium nincs.

T: És ezen kívül van még olyan, amire mondjuk nehezen találsz magyar megfelelőt? Tehát nem egészen azt fedí a magyar megfelelője, amit...?

A: A zacsot. Hát itt van élő példának. Hát olyan hülyéül van lefordítva szerintem. Hát szigorlat. Hát ez nem szigorlat. Magyarországon a szigorlat nehezebb, mint a vizsga. Hát minimum két félév anyaga. És nálunk pedig a zacsot az, én... fogalmam sincs, hogy hogy kellene... beszámolás vagy valami ilyesmi.

T: Itt itthon Kárpátalján tehát egyértelműen a zacsotot használod?

A: Vagy zacsot vagy zaccs, vagy szigorlat, szóval. Én is használom, ez az én hibám is, meg ugyanakkor mindenkié, meg hát nem is tudom, hogy hiba. Mer nem tudom, hogy ki fordította le így. Valaki csak elkezdte, de... Egy szigorlat, szigorlat. Mondjuk én tudom, mit jelent, meg az itteni diákok tudják, mit jelent az, hogy szigorlat, de ha én azt mondom ott, hogy volt négy vizsgám és hét szigorlatom, akkor hát szegény magyar diákok biztos hanyatt vágják magukat, hogy Úristen, hogy ezek mennyit vizsgáznak.

T: Jó, mi magyar szakosak értjük a különbséget is talán közte, és esetleg egy magyar anyanyelvű, de nem magyar szakos diák itt Kárpátalján, az szerinted hogy használja?

A: Hát ha tudja a... Nem tudom, szerintem zacsotot mond. De ha mondjuk vannak ismerősei Magyarországon, akkor, akkor biztosan tudja, hogy mi az, hogy szigorlat. De kevés a valószínűsége, hacsak nem beszélget magyar diákokkal. Mármint magyar tanszékről. De ha nem beszélget, akkor szerintem nagyon nehezen jön rá, hogy ez szigorlat. Meg hát honnan hallaná? (34_Bátyú_1973_nő)

4.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a kárpátaljai magyar közösség tudatában van annak, hogy nyelvhasználatában kölcsönszavak fordulnak elő. Egyetlen olyan adatközlőnk sem akadt, aki úgy vélte, hogy a Kárpátalján élő magyarok nem használnak magyar beszédükben olyan szavakat, mint például *bulocska*, *paszport*. Az ilyen nyelvi elemek használatához való viszony vegyes: vannak, akik egyértelműen negatívan konstatálják a kölcsönszavak használatát, mások semlegesnek tekintenek erre a jelenségre, s olyanok is

vannak, akik úgy vélik, hogy a nyelvek közötti kölcsönhatásnak természetes velejárói az ilyen szavak. Az irányított beszélgetések elemzése alapján az is kiderül, hogy a szókölcsönzés ellenére a helyi magyar közösség pozitívan viszonyul saját nyelvváltozataihoz, a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokat szépnek, értékesnek tartja. Két olyan idézettel zárjuk írásunkat, amelyek ezt igazolják:

T: Milyennek ítéli a helyiek magyar beszédét? Szépnek vagy csúnyának?

A: Szerintem szép, nagyon nehéz, és nagyon érdekes is, mikor beszélgetünk és visszahallgassuk magunkat, akkor nagyon sok... Rájövünk akkor, hogy Istenem, mennyi sok ő idegen eredetű szót használunk, mert tulajdonképpen össze vagyunk kavarodva. De merem állítani, hogy az itteni gyerekek, és hogyha egy magyarországi osztályt vagy az itteni iskolásokat összeállítjuk olvasni, sokkal jobban olvasnak a mi gyerekeink magyarul, mint a magyarországi gyerekek. (D25_Borzsova_1954_nő)

A: ...ez is egy jellegzetesség, és ezt kár lenne el... Tehát kár lenne elfelejteni. Mondjuk (...) kulturális rendezvényeken azért nem szép lenne az ilyen nyelv, de, de ez a miénk, és szeretni kell. (139_Szernye_1970_férfi)

Jegyzetek

- 1 Az interjúkból származó idézeteket szerkesztés nélkül közöljük. A: adatközlő, T: terepmunkás. Az idézet végén zárójelben az interjú kódja található. A szám a hangfájl sorszáma, utána a település neve következik, ahol a beszélgetést rögzítettük. Majd az adatközlő születési évszámát és nemét adjuk meg.
- 2 Az anyanyelv és a nemzeti megmaradás közötti szoros kapcsolat szépirodalmi megjelenéséről Kárpátalján lásd például Beregszászi Anikó és Riskó Éva (2004) tanulmányát.
- 3 A kárpátaljai magyar nyelvváltozatok kölcsönzéseinek indokairól lásd pl. Kótyuk (1995: 9).
- 4 A *Mit gondol, miért használják ezeket a szavakat?* kérdésre érkezett válaszok alapján.

Hivatkozások

- Bárczi Géza 1963. *A magyar nyelv életrajza*. Budapest: Gondolat.
- Benkő Loránd 1988. *A történeti nyelvtudomány alapjai*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Beregszászi Anikó – Csernicsekó István 2004. *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. Ungvár: PoliPrint.
- Beregszászi Anikó – Papp Richárd szerk. 2005. *Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest–Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- Beregszászi Anikó – Riskó Éva 2004. Anyanyelv kisebbségben: a kultusz tárgya vagy önmagát igazoló struktúra? Beregszászi Anikó és Csernicsekó István szerk. *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Ungvár: PoliPrint. 143–151.

- Borbély Edit 2000. Adalék a lexikai kölcsönzés kutatásához. Fábián Miroszláva – Horváth Katalin szerk. *Jubileumi kötet Lizanec Péter professzor 70. születésnapjára*. Ungvár: Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszék – Hungarológiai Központ. 113–119.
- Bynon, Theodora 1997. *Történeti nyelvészet*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Csernicskó István 1995. A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). Kassai Ilona szerk. *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete. 129–145.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István 2004. A kárpátaljai magyar beszélt nyelv tudományos vizsgálata: előzetes egy most induló kutatás anyagából. Beregszászi Anikó – Csernicskó István: *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*, Ungvár: PoliPrint. 174–177.
- Csernicskó István 2005. Kárpátaljai magyar beszélt nyelvi vizsgálatok: előzetes a Kárpátaljai Magyar hanganyagtár adatbázisából. Beregszászi Anikó–Papp Richárd szerk. *Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok*, Budapest–Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet–II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. 101–114.
- Csernicskó István, Hires-László Kornélia és Márku Anita szerk. 2008. „Hogy a magyarság ne vesszen el nyomtalanul ezen a vidéken”: A kárpátaljai magyarság 20. századi története és mai helyzete mélyinterjúk tükrében. Ungvár: PoliPrint.
- Csernicskó István és Márku Anita szerk. 2007. „Hiába repülsz te akárhová...” Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához. Ungvár: PoliPrint.
- Drávai Gizella 1969. Nyelvrosta. Így mondjuk, de mondjuk így. *Kárpáti Kalendárium* 1969. 65., 91., 135. old.
- Fodó Sándor 1973. Szláv jövevényszók a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. *Magyar Nyelvjárások XIX*: 41–52.
- Grosjean, François 1982. *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Haugen, Einar 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26: 210–231.
- Horváth Katalin 1991. Szebben beszélünk, mint Magyarországon? *Kárpáti Igaz Szó* 1991. november 13., 8.
- Horváth Katalin 1998. Újabb keletű szláv átvételeink. *Kárpáti Igaz Szó* 1998. február 14., 13.
- Kiss Lajos 1976. *Szláv tükörszók és tükörjelentések a magyarban*. NytudÉrt. 92. sz. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kniezsa István 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai I*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kótyuk István (Ковтюк, С. И.) 1973. *Украинизмы в венгерском говоре низовья реки Уж Закарпатской области Украинской ССР*. Kandidátusi értekezés. Uzsgorod: Uzsgorodi Állami Egyetem.
- Kótyuk István 1995. *Anyanyelvünk peremén*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.

- Lanstyák István 2006. *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsonzésről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Lizanec Péter főszerk. 2000. A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára (A–C). *Acta Hungarica* IX. évfolyam (1998): 95–242.
- Lizanec, Petro 1992. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza I. kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Lizanec, Petro 1993. Ukrán valamint orosz elemek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban. *Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye*, Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó. 50–56.
- Lizanec, Petro 1996. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza II. kötet*. Ungvár: Patent Nyomdaipari Vállalat.
- Lizanec, Petro 2003. *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza III. kötet*. Ungvár–Debrecen: „Ethnica” Kiadó.
- Márku Anita 2004. Kölcsonszók használata a kárpátaljai magyar fiatalok körében. In: Beregszászi Anikó–Csernickó István szerk., *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, Ungvár: PoliPrint. 44–52.
- Melich János 1910. *Nyelvünk szláv jövevényszavai*. Budapest.
- Molnár József–Molnár D. István 2005. *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa.
- NyKk. I–II. Grétsy László és Kovalovszky Miklós szerk. *Nyelvművelő kézikönyv* I. (1983), II. (1985). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- NymKsz. Grétsy László és Kemény Gábor szerk. *Nyelvművelő kéziszótár*. Budapest: Auktor Könyvkiadó, 1996.
- Szilágyi N. Sándor 2008. A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban. Fedinec Csilla szerk. *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. 105–117.
- Trudgill, Peter 1997. *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. Szeged: JGYTF Kiadó.

Резюме

Отношение венгров Закарпатья к лексическим заимствованиям

В венгерском языкознании изучение лексических заимствований имеет значительные традиции. Но очень редко исследуются такие вопросы, как:

- а) знают ли члены языкового сообщества про то, что они, разговаривая на родном языке, иногда используют заимствованные слова;
- б) как относятся к лексическим заимствованиям;
- г) что думают о причинах появления этих слов.

В нашей статье мы пытаемся ответить на эти вопросы на основе 150 социолинг-

вистических интервью, которые были записаны на магнитофон среди венгерского населения Закарпатской области Украины.

Венгерское сообщество Закарпатья знает о том, что в местных вариантах венгерского языка обнаруживается значительное количество слов русского и украинского происхождения. Большинство местных венгров имеют негативное отношение к этим словам. Пользование этими словами объясняют с привычкой, языковыми контактами, ограниченными возможностями использования родного языка. Значительная часть использует эти слова потому, что они короче, чем их эквиваленты в литературном венгерском языке. Есть люди, которые часто употребляют такие слова по тому, что их понимают и местные венгры, и украинцы, русские Закарпатья.

Summary

The attitude towards lexical borrowing in the Transcarpathian Hungarian community

Lexical borrowing is one of the most conspicuous effects of language contacts. The study of lexical borrowings has long traditions in Hungarian linguistics. However, it is seldom studied that: a) do the bilingual speakers sense the occurrence of these words in their own language usage; b) what is their attitude towards borrowed words; c) how do they explain the occurrence of these words.

In the recent study we try to present on the basis of 150 sociolinguistic interviews, how the Transcarpathian (in Ukraine) Hungarian community forms its attitude towards lexical borrowings.

It can be concluded by the analysis of the interviews that the Transcarpathian Hungarians are aware of the fact that in their speech words of Ukrainian and Russian origin occur.

Most of them judge these words negatively. They explain the use of these words with habit, as an effect of the environmental language sample or as a consequence of their limited rights for the use of the mother tongue. Many interviewees say that in some cases the borrowed Slavic word is shorter than the standard Hungarian equivalent. There are some respondent whose answer was that they use borrowed words because these are understandable by the local Hungarians and the Slavic population of the region as well.